

כל החגים אותם אנחנו שומרים בחו"ל יומיים, בארץ ישראל שומרים אותם יום אחד בלבד. כך לדוגמה שבועות, ראשון של פסח, שמיני עצרת, וכו'. יוצא מכלל זה הוא ראש השנה, אותו חגים בארץ יומיים.

נראה שהדין לשמור את שני ימי ראש השנה כקדושה אחת (יומא אריכתא), ניתן להבינו בעיקר מקריאה במסכת ביצה ובמפרשי המסכת לדורותיהם.

לפני שנשאל את עצמינו למה חוגגים בארץ את ראש השנה יומיים, נברר למה כאן בגולה חוגגים את כל החגים יומיים.

כיום יש לנו את הלוח הקבוע. לוח זה נוסד בשנת 359 למנינם. זה כמעט שלוש מאות שנה אחרי חורבן בית המקדש. איך היו יודעים קודם לכן בגולה מתי חל כל חג? ימי חלות החגים נאמרו בפרשת אמור ובפרשת פנחס: פסח: "וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמִּצּוֹת לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ".

שבועות: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשָּׁבֹת מִיוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבוּעוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה".

ראש השנה: "דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ".

סוכות: דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה

כדי לדעת מתי חל החמישה עשר בחודש, היה עליהם לדעת מתי מתחיל החודש, מתי חל ראש החודש.

ראש החודש נקבע על ידי בית הדין בירושלים, על פי עדות אנשים שחזו את מולד הלבנה. מבלי להכנס בשלב זה לפרטים, לאחר שקידשו את החודש, היו משיאים משואות, וכך על ידי משואות היו מודיעים לכל שאר המקומות שהחודש קודש.

"בראשונה היו משיאין משואות. משקלקלו הכותים, התקינו שיהו שלוחין יוצאין. כיצד היו משיאין משואות?

מביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן וכורך במשיחה, ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור, ומוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שהוא רואה את חברו שהוא עושה כן בראש ההר השני, וכן בראש ההר השלישי. ומאין היו משיאין משואות? מהר המשחה לסרטבא, ומסרטבא לגרופינא, ומגרופינא לחוורן, ומחוורן לבית בלתין, ומבית בלתין לא זזו משם, אלא מוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שהיה רואה כל הגולה לפניו כמדורת האש." (מסכת ראש השנה, פרק ב, משנה ב-ד)

כך שלא רק בארץ ידעו מתי חל ראש החודש, אלא כפי שנאמר במשנה לעיל,

בגולה כולה.

"משקלקלו הכותים" – הכותים רצו להקשות ולהערים עלינו, ולכן היו מדליקים משואות בימים הלא נכונים. זה המקום להזכיר שכיון שהחודש העברי מבוסס על מהלך הלבנה בלבד, וכיון שהזמן הממוצע בין מולד לבנה אחד למישנהו הוא בערך 29.5 יום, החודש העברי יכול להיות או 29 יום או 30 יום. אם כך, כאשר הגיעו העדים ביום השלושים לחודש, היינו, 30 יום אחר המולד הקודם, ואם בית הדין קיבל את עדותם, הרי שיום זה, היום השלושים הוא יהיה האחד בחודש. ראש חודש. זאת אומרת שהחודש הקודם הוא 29 יום. באותו ערב היו משיאין משואות, וכך הכל היו יודעים שהחודש הקודם היה 29 יום, וכן כמובן יודעים מתי הוא הראש חודש.

כאשר לא הגיעו עדים באותו יום, או שבאו אך לא קבלו את עדותם, אזי לא היו מקדשים את החודש ביום ה-30, אלא היה קובעים שהחודש הוא 30 יום, והיום למחרת (הוא היום ה-31) היה לראש חודש. במקרה הזה לא היו משיאים משואות, ואז אם אין משואות ידעו הכל שהחודש מעובר, היינו, 30 יום. וכך ידעו מתי הראש חודש.

בדרך זו, שידעו מתי הראש חודש, יכלו לדעת מתי לחגוג חג החל באותו חודש.

מה קלקלו הכותים? הכותים היו מדליקים משואות גם כאשר בית הדין לא קידש את החודש. זאת אומרת, למרות שבית הדין קבע שהחודש הקודם הוא של 30 יום, הם הדליקו משואות כדי שיחשבו שהחודש הקודם הוא של 29 יום. וזאת למה? לשיטתם, חג השבועות צריך להקבע תמיד ביום ראשון. אולם לשיטתינו, שבועות חל 50 יום אחר הפסח, ולא דוקא ביום ראשון. לכן, אם פסח חל ביום שבת, וניסן היה בן 30 יום (כיום ניסן הוא תמיד בן 30 יום, אך לפני שנוסד הלוח היה יכול להיות בן 29 יום) אזי האחד בחודש אייר חל ביום שני. אם לא באו עדים, הרי שאייר יהיה 30 יום (בלוח הקבוע אייר הוא תמיד 29 יום, אך לא תמיד כך היה לפני שנוסד הלוח הקבוע). אם אייר הוא בן 30 יום, אזי שבועות יחול ביום שני. זה לא מתאים לתפישתם של הצדוקים והכותים. לשיטתם, שבועות צריך להיות תמיד ביום ראשון. לכן, הם הדליקו משואות ביום השלושים באייר, כדי שהכל יחשבו שאייר הוא בן 29 יום, ואז שבועות יחול ביום ראשון. במקרה זה הם היו אומרים שחכמינו או הבית דין קבלו את שיטתם, ומודים להם ששבועות צריך להקבע ליום ראשון.

אם כך, לאחר שקלקלו הכותים, התקינו שהיו יוצאים שליחים לגולה להודיע שחל ראש חודש. במקומות אליהם יכלו להגיע תוך חמישה עשר יום מראש החודש, יכלו לדעת מתי לשמור מועדים כמו פסח וסוכות.

האם השלוחים היה יכולים להגיע לכל מקום מארץ ישראל לפני החמישה עשר בחדש? סביר להניח שכן. בגמרא נאמר "כמה מהלך אדם בינוני ביום – עשר פרסאות" (פסחים צ"ד: א). פרסה היא 4 מיל, כיון שמיל הוא בערך קילומטר אחד, אם כך אדם ממוצע הולך כ-40 קילומטר ביום. המרחק בין ירושלים לטבריה, לדוגמה, הוא כ-160 ק"מ. לצפת, הוא כ-200 ק"מ, אם כך, שליח יגיע לגליל תוך ארבעה חמישה ימים, וכך לכל מקום אחר בארץ.

הבעיה היתה בראש השנה. בגמרא נאמר "על כולן יוצאין מבערב, על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי בית דין מקודש" (ר"ה כ"א: ב). אם כך, אין אפשרות שבמקומות שמחוץ לירושלים ידעו מתי ראש השנה. לכן, בארץ ישראל, במקומות שמחוץ לירושלים חגגו את ראש השנה יומיים. יום אחד מספק, והאחר ודאי.

המשנה, מסכת ראש השנה מתארת ארבע תקופות. האחת מתוארת בפרק ב' משנה ב': "בראשונה היו משיאין משואות". השניה (המשך משנה ב'): "משקלקלו הכותים התקינו שיהו שלוחין יוצאין". ההמשך מתואר בפרק ד, משנה ד': "בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום". כנראה שכך היה בשתי התקופות המתוארות לעיל. התקופה השלישית היא לאחר התקנה בה תוקן שיקבלו עדים רק עד זמן המנחה. והרביעית היא בעקבות תקנתו של רבי יוחנן בן זכאי, שלאחר חורבן בית המקדש תיקן ששוב יהיו מקבלים עדים כל היום.

אף על פי שנראה על פניו שתקופה ראשונה ושלישית הן זהות לגבי שמירת ימי ר"ה, אין הדבר כך, וזה יוסבר בהמשך.

"בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום" (ר"ה ל: ע"ב)

רש"י מפרש: "בר"ה קאי דמשחשכה לילי עשרים ותשעה נהגו בו קודש שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו ב"ד ונמצא שהלילה הזה ליל י"ט הוא וכן למחר כל היום עד המנחה ואם באו עדים קודם המנחה ב"ד מקדשים את החדש ונודע שיפה נהגו בו קודש ואם מן המנחה ולמעלה באו אע"פ שאין ב"ד מקבלין אותו לקדשו היום ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר אע"כ גומרים אותו בקדושה ואסור במלאכה דלמא אתי לזלזולי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום ויאמרו אשתקד נהגנו בו קודש חנם ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגנו בו חול".

להלן אתאר את התקופות הנזכרות במשנה, וכן תקופות מאוחרות יותר:
א. תקופה ראשונה – זוהי התקופה הנזכרת במשנה, פרק ב' משנה ב'
"בראשונה היו משיאין משואות". תקופה זו היא לפני ש"קלקלו הכותים",
וכנראה גם לפני ש"קלקלו הלויים בשיר". אומנם פירושו של רש"י מתייחס
לתקופה שלאחר שקלקלו הלויים בשירתם, אולם ניתן להבין מכך גם איך נהגו
קודם לכן. כבר עם רדת החשיכה ביום העשרים ותשעה, שהוא כבר בעצם ליל
השלושים, נהגו בו קודש. אם באו עדים וקבלו עדותם, אזי יפה נהגו, ויום זה
היה יום ראש השנה. ממנו ספרו את המועדות, ולמחרתו היה יום חול. אם לא
באו העדים עד הערב, או שבאו אך לא קבלו את עדותם, אזי היום השלושים
שהיה קודש בספק, הסתבר בדיעבד שהיה זה יום חול, והיום השלושים ואחד
יהיה קודש ודאי, וממנו יספרו המועדות. אם כך, בירושלים, במקומות הקרובים
לבית הועד, חגגו פעמים יום אחד, ופעמים יומיים, אך במקומות הרחוקים
מירושלים, כולל בגולה, חגגו תמיד יומיים. אחד ודאי והשני ספק. מדוע?
אומרת הגמרא "תנו רבנן אין משיאין משואות אלא על החודש שנראה בזמנו
לקדשו. ואימתי משיאין? לאור עיבורו. למימרא דאחסר עבדין אמלא לא
עבדין". (ראש השנה כ"ב:ע"ב). הגמרא אומרת כאן שני דברים. האחד שאת
המשואות מדליקים בלילה שלאחר היום השלושים, והשני הוא שרק אם ראש
השנה חל ביום השלושים מדליקים משואות. אבל אם עברו את החודש (אם לא
באו עדים, או לא קבלו את עדותם) אזי אין מדליקים משואות כלל. אם כך,
במקומות הרחוקים מירושלים ידעו רק בלילה שאחרי יום השלושים אם ראש
השנה הוא יום אחד או יומיים. אם ראו משואות ידעו שראש השנה היה יום
אחד בלבד, הוא היום שבסופו עם רדת החשיכה הדליקו משואות, והיום
שאחריו היה חול. אם לא ראו משואות, אז ידעו שהיום שחגגו ראש השנה
מספק היה בעצם יום חול, ועשו את מחרתו יום ראש השנה. אם כך, מספר ימי
ראש השנה בארץ ובגולה היה זהה. לעתים יום, ולעתים יומיים.

עוד יש לציין שחכמינו ידעו לצפות מתי לא ייתכן שהחודש יהיה חסר (29 יום).
ואז לא המתינו לעדים. הרמב"ם כותב: "בית דין מחשבים בחשבונות כדרך
שמחשבים האיציטגנינים שיודעים מקומות הכוכבים ומהלכם וחוקרים
ומדקדקים עד שידעו אם אפשר שיראה הירח בזמנו... או אי אפשר. אם ידעו
שאפשר שיראה, יושבים ומצפים לעדים... ואם ידעו בחשבון שאי אפשר שיראה
אין יושבים יום שלוש ואין מצפים לעדים. ואם באו עדים, יודעים בודאי שהם
עדי שקר או שנראה להם דמות לבנה מן העבים ואינה הלבנה" (רמב"ם הלכות
קדוש החודש פ"א). להבנתי היה מקרה נוסף שלא המתינו לעדים, וזה כאשר
רצו במכוון לעבר את החודש כדי שיום כפור ושבת לא יהיו צמודים. "כי אתא
עולא אמר עברוה לאלול אמר עולא ידעי חברין בבלאי מאי טיבותא עבדין
בהדיהו מאי טיבותא עולא אמר משום ירקיא רבי אחא בר חנינא אמר משום
מתיא" (ראש השנה כ"ב:ע"ב). לפי גמרא זו היו פעמים שעברו את חודש אלול

כדי ששבת ויום כפור לא יהיה צמודים זה לזה. האם במקרים אלו, כאשר לא חיכו לעדים, חגגו שני ימים – האחד (היום ה-30) מספק, והשני (היום ה-31) ודאי? או שכיון שכבר ידעו מראש שאין לחכות לעדים, קבעו את ראש השנה במקרה זה יום אחד בלבד, הוא היום ה-31? יש הסוברים שבמקרים אלו חגגו רק יום אחד. את היום ה-31. אני מטיל ספק בסברה זו, שכן איך הודיעו לכל שאין לשמור את היום הראשון בקדושה? הרי בכל המקומות היו סופרים 29 יום מראש החודש הקודם, ובסופו של יום זה, שהוא כבר ליל ה-30, היו שומרים אותו בקודש, קודם מספק.

בכל אופן, אם מקבלים את הסברה שבמקרים הנ"ל לא שמרו את היום ב' 30 בקודש, הרי שהיו שנים שחגגו את ראש השנה יום אחד בלבד, הוא היום ה-30, וזה כאשר באו עדים ביום ה-30, היו שנים שחגגו את ראש השנה יומיים, את היום ה-30 וה-31 וזה כאשר לא הגיעו העדים בזמן אן שלא קבלו את עדותם, ואזי הראשון היה ספק והשני ודאי, והיו שנים שחגגו יום אחד, את היום ה-31, וזה כאשר הוחלט לא לקבל את העדים, כיון שכבר הוחלט מראש לעבר את החודש.

ב. תקופה שניה – אחרי ש"קלקלו הכותים" ולפני ש"קלקלו הלויים בשיר": כפי שהוסבר לעיל, עם רדת החשיכה ביום העשרים ותשעה, שהוא בעצם ליל השלושים, נהגו בו קודש. אם באו עדים וקבלו עדותם, אזי יפה נהגו, ויום זה יהיה יום ראש השנה. ממנו יספרו את המועדות, ולמחרתו יהיה יום חול. ואם לא יבואו העדים, או שלא יקבלו את עדותם, אזי ראש השנה יהיה יומיים. הראשון מספק, והשני ודאי.

בתקופה זו לא הדליקו משואות אלא שלחו שליחים, אלא שאין השליחים מחללים שבת או חג, ולכן מפאת איסור תחום שבת, לא יכלו השליחים להודיע בזמן מתי חל ראש השנה למקומות הרחוקים מבית הועד. לכן במקומות אלו, גם המקומות הרחוקים שבארץ ישראל, וגם בגולה, חגגו יומיים. עולה מכך שבמקומות הקרובים לבית הועד היו שנים שחגגו ראש השנה יום אחד בלבד, ובשנים אחרות יומיים, כפי שהוסבר לעיל, אולם במקומות הרחוקים חגגו תמיד יומיים. פעמים שהראשון היה ספק והשני ודאי, ז"א שמהשני ספרו המועדות, ופעמים ההיפך, שהראשון ודאי, וממנו ספרו מועדות והשני ספק. מובן שבמקומות הרחוקים לא ידעו מיהו הספק ומיהו הודאי אלא עד שהגיעו השליחים, וזה כבר היה אחרי החג. כאשר הגיעו אז ידעו בדעבד איזה מהם היה ראש השנה, וממנו ספרו המועדות.

ג. תקופה שלישית – לאחר ש"קלקלו הלויים בשיר". השאלה הנשאלת היא "מה קלקלו הלויים בשיר"? ואכן בדיוק במילים אלו שואלת הגמרא. הגמרא משיבה שיש שתי הגרסאות. בבבלי נקטו "שלא אמרו שירה כ עיקר" ואילו

בארץ ישראל נקטו, על פי דבריו של רבי זורא, שהיה בארץ ישראל, "שאמרו שירה של חול עם תמיד של בן הערביים". כך או כך, עקב תקלה זו שהיתה, תקנו "שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה".

אם כך איך היו נוהגים? כמו בתקופה הראשונה, כמו שאומר רש"י, כבר מליל השלושים נהגו בקדושה. אם באו העדים לפני המנחה, וקבלו עדותם, כי אז ראש השנה היה יום אחד, היום השלושים. אם באו העדים אחרי מנחה, אז יום השלושים ואחד היה ראש השנה וממנו ספרו מועדות. אלא אעפ"כ גומרים אותו בקדושה ואסור במלאכה. ז"א, אפילו שכבר ידוע בודאות שיום זה אמור היה להיות יום חול, התקינו שממשיכים אותו בקודש. אם כך, יום זה הוא יום קודש מתקנה, מרבנן, והיום שלמחרת הוא יום קודש מהתורה.

בעצם, מתקופה זו אנו רואים את שני ימי ראש השנה כיום אחד ארוך. יומא אריכתא. מניין? במסכת ביצה נאמר "אתמר שני ימים טובים של ר"ה רב ושמואל דאמרי תרוייהו נולדה בזה אסורה בזה דתנן בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום (כולו) פעם אחת נשתהו העדים לבא ונתקלקלו הלויים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין את העדים אלא עד המנחה ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש (ביצה ד:ע"ב). כיון ששני ימים אלה הם קודש, שניהם ראש השנה, לכן רב ושמואל שניהם גורסים שביצה שנולדה בזה אסורה בזה, בדיוק כמו ביצה שנולדה ביום טוב, ואסורה באותו יום.

רש"י מפרש: "עד המנחה. עד הקרבת תמיד של בין הערבים אבל לאחר מכאן אותו היום הרי הוא מעובר ומונין מיום המחרת ליום הכפורים וסוכות ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה אע"פ שאין מונין למועדות מהיום לא מזלזלינן ביה בהאי שלשים אלא גומרין אותו באיסורו כאשר הוזהרו עד המנחה ממלאכה כן נוהגין וגומרין אותו בקדושתו אלמא תחילת עשייה שני ימים לראש השנה אפילו בבית דין הוה ולא מספק שהרי ודאי שיום טוב למחר ואעפ"כ תקנו לעשותו שמע מינה חק חכמים ומצותן היה לעשותן בבאו עדים אחר המנחה והרחוקים יש עליהם לעשותן בכל שנה שמא יבאו עדים אחר המנחה והרי קדושתו אחת ואין כאן לומר ממה נפשך חד מינייהו חול דשמא אין כאן חול אלא שניהם קדש.

ברור שהיום השני הוא ראש השנה "ודאי" שהרי אותו קבעו החכמים כראש השנה וממנו יספרו המועדות, הוא ראש השנה מהתורה. וכן רש"י אומר שהיום הראשון הוא לא מספק (אם כך – ודאי) הוא.

ומה עם המקומות הרחוקים מבית הדין? גם שם שני הימים הם בחזקת ודאי, כמו באיזור בית הדין, אלא יש פה הבדל. בבית הדין היו מקרים שראש השנה היה יום אחד, וזה כאשר הגיעו עדים לפני המנחה, ואילו במקומות הרחוקים היו תמיד חוגגים שני ימי ראש השנה, ושניהם בתורת "ודאי". ומדוע? כי הם אינם יודעים אם העדים באו אחר המנחה, ואם אכן באו העדים אחר המנחה, הרי היום הראשון הוא קודש משום תקנה. משום כך, אמרו רב ושמואל "נולדה

בזה אסורה בזה".

ד. תקופה רביעית - משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום" (ר"ה ל:ע"ב) תקופה שלישית. אחרי שחרב בית המקדש, הטענה שמא יתקלקלו הלויים בשיר כבר לא היתה קיימת, שכן לא הקריבו קורבנות, החזיר רבי יוחנן את ההלכה לקבל עדים כל היום, גם אחרי המנחה. אולם לא ניתן להגיד שתקופה זו זהה לתקופה הראשונה. מדוע? בעוד שבתקופה הראשונה אם באו עדים באותו יום אחר המנחה ולפמי החשיכה, אזי אותו היום היה קודש, ולמחרתו חול, ואילו אחר תקנת ר' יוחנן בן זכאי אם באו העדים אחר המנחה, היה יום זה קודש, וממנו ספרו למועדות, אך גם למחרתו שמרו קודש. כתקנה. רבא אמר אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה מי לא מודה רבן יוחנן בן זכאי שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש (ביצה ה:ע"ב).

ורש"י מפרש: "מי לא מודה כו'. אע"ג דתקן לקבל עדות החדש כל היום להיות מונין למועדות מן הראשון ואפילו באו עדים לאחר המנחה אבל מלעשות י"ט שני לא נעקרה תקנה ראשונה ממקומה"

מהאמור לעיל יוצא שגם לאחר תקנת ר' יוחנן בן זכאי היו שנים ששמרו את ראש השנה יומיים, ושניהם קדושה אחת. אם עדים באו אחר המנחה, אזי היום הראשון הוא קודש מהתורה, והשני קודש מתקנת חכמים, ושניהם קדושה אחת.

אלא נראה שיש עך כך מחלוקת, שכן נאמר בגמרא: "אמר רבה מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה מותרת דתנן משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום א"ל אביי והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו ביצה אסורה א"ל אמינא לך אנא רבן יוחנן בן זכאי ואת אמרת לי רב ושמואל ולרב ושמואל קשיא מתניתין לא קשיא הא לן והא להו" כאן מישבת הגמרא את דברי רבה ודברי אביי ואומרת שהדין שרב ושמואל אומרים לגבי התקופה שלאחר תקנת ר' יוחנן בן זכאי, בנושא ביצה שנולדה ביום הראשון לאכלה ביום השני הוא שאסור לאנשי הגולה ("הא לן"), והדין שמותר, הוא לתושבי הארץ ("והא להו"). יוצא מכך שלפי זה שוב איו קדושה של שני ימים. רש"י מפרש: "הא לן והא להו. לבני א"י שעושין יום אחד מותרת אבל לדידן בני גולה אסורה שהרי עדיין אנו עושין שני ימים ועודנו כבתחילה מפני אותה תקנה ראשונה לא מפני ספק הלכך הואיל ולא פסקו מאצלנו משהתחלנו אין להקל ולומר אין מנהגנו זה מפני תקנה ראשונה אלא מפני הספק וביצה מותרת הא לא אמרינן דכיון דלא פסקה אותה תקנה מאצלנו שנה אחת לעשות יום אחד עדיין באיסורנו הראשונה עמדנו להיותם כיום ארוך:" ע"פ גמרא זו ופירשו של רש"י, אחרי תקנת ר' יוחנן בן זכאי שוב אין לשני הימים קדושה אחת. לפי זה, אם באו העדים ביום הראשון לפני מנחה או אחריה, היום הראשון הוא קודש, והיום שלאחריו הוא חול. אם לא באו ביום הראשון, הרי

היום השני הוא קודש, והראשון נשמר מקודש רק מספק, והסתבר בדעבד שהוא חול. (לכן ביצה שנולדה בראשון תהיה מותרת בשני בא"י).

מעניין שלפי פירוש של רש"י יש הפרדה בין הדין בארץ ישראל לבין הדין בגולה, משמע שהדין במקומות הקרובים לבית הועד, שווה לדין במקומות הרחוקים מבית הועד, הנמצאים בארץ ישראל. היינו אולי מצפים שכל מקום הרחוק מן הועד אליו לא יכולים להגיע השלוחים בראש השנה, בגלל איסור תחום שבת, אם בארץ ואם בגולה, הדין לגביהם יהיה שווה. אשוב לחשיבות המחלוקת הזאת מאוחר יותר.

בגמרא נאמר ורב יוסף אמר אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה מ"ט הוי דבר שבמנין וכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו (ביצה ה:ע"א). רב יוסף הוא מאמוראי בבל שחי בתקופתו של רבה. אינני יודע אם דעתו ישימה רק לבבל, או גם לארץ ישראל.

רש"י מפרש: "הוי דבר שבמנין. ביצה זו נאסרת בקבוץ חכמים שנמנו וגמרו לעשותן שני ימים קדושה אחת אם לא באו עדים לפני המנחה וכל העושין שני ימים מחמת כן עשו שמא לא באו עדים לבית דין קודם המנחה: צריך מנין אחר. שימנו לך ויתירוהו ולקמן פרכינן ביצה מי אתסרא במנין והלא לא נמנו אלא על קבלת עדות ובההוא חזר בו רבן יוחנן והתירו: מנא אמינא לה. דכל דבר הנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו ואפילו אירע דבר שאתה יכול להורות בו היתר ולומר אין תקנת מנין הראשון עומדת כי הכא אפילו הכי אסור עד שיתירוהו בפירוש בקבוץ חכמים:"

נראה לפי פירוש של רש"י שמאמרו של רב יוסף ישים הן לגולה, והן לארץ ישראל, והוא חולק על רבה. מאמרו של רב יוסף הוא אחד החיזוקים לחוג את ראש השנה גם בארץ יומיים.

יש לציין שבתקופות מסוימות אכן נהגו בארץ לשמור ראש השנה יום אחד בלבד, לא ברור לי מאימתי, אבל כנראה שאחרי תקופת הרי"ף נחוג ראש השנה בארץ יומיים בכל שנה.

כיון שאינני יודע אם הדבר נעשה לפני השימוש בלוח הקבוע, או לאחריו, ציינתי את הדבר כאן, תחת הסעיף של תקופה שלישית.

ה. תקופה חמישית – לאחר שנוסד הלוח אין ספק מתי חל ראש השנה, וכביכול ניתן לחוג אותו יום אחד בלבד, הן בארץ ישראל והן בגולה. הלוח נוסד בשנת 359 למנינם, אבל נראה ששנה זו לא היתה השנה בה עברו מדין אחד למישנהו, ז"א, כמה ימי ראש השנה יש לחוד בארץ וכמה בגולה. ציינתי לעיל את מאמרו של רב יוסף האומר "כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו" כך שלדבריו יש להמשיך בנוהג של שני ימים בכל מקום. הוסף לזה מה שאומרת הגמרא "והשתא דידעינן בקביעא דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם בידיכם זמנין דגזרו המלכות גזרה ואתי

לאקלקולי " (ביצה ד:ע"ב). אלו דברי אביי שהיה תלמידו של רב יוסף. כפי שכתבתי, הלוח נוסד נשנת 359 למניינם, ואילו אביי חי בין 280 ועד 338 למניינם. ז"א לפני השימוש בלוח. אבל אעפ"כ, אני חושב שדבריו סייעו לא לשנות א הנוהג של שני הימים שהיה נהוג קודם לשימוש בלוח. מפירושו של רש"י לכתוב לעיל נראה להבנתי שרש"י מפרש ששמירת שני ימי ראש השנה נאמר כאן לגבי הגולה "אלמא חק קבוע הוא מתקנת חכמים על ישראל הרחוקים לעשותן ואפילו בלא ספק הלכך כחד יומא אריכא שוינהו: כותיה דרב מסתברא. שאינו חק אלא מדאגת הספק החמירום עליהם הגליות: " מהו "ישראל הרחוקים" עליהם מדבר רש"י? האם אלו המקומות בארץ ישראל הרחוקים מבית הוועד? או הגולה? כנראה שכווננו לגולה. בהמשך פירושו הוא כותב "...כדי להטעות את ישראל..." כך שמובן ש"ישראל" אין הכוונה לארץ ישראל, אלא ליהודים.

נראה שאי הבהירות הוסיפה לכך שבתקופות מסויימות חגו את ראש השנה בארץ יום אחד, ובתקופות אחרות - יומיים. בגולה - תמיד יומיים. כפי שציינתי, אינני יודע מתי עברו לחגוג את את ראש השנה בארץ יום אחד בלבד, אך נראה שהדבר עבר שוב ליומיים אחר תקופתו של הרב האיי גאון (939 עד 1038 בבל) או בתקופתו של הרי"ף (רבי יצחק בן יעקב אלפסי - 1013 עד 1103 מרוקו).

ממכתב שאלה ששאלו את האב האיי גאון עולה שלא היה ברור אם יש לחוג את ראש השנה בארץ יום אחד או יומיים. כמו כן ברור מהמכתב שבאותו זמן נהגו לחגוג את ראש השנה בארץ יום אחד. גם ברור שהדבר לא היה לרוחו של הרב האיי גאון, שסבר שגם בארץ יש לחוג את ראש השנה יומיים. הרב האיי גאון מצטט את השאלה ומשיב באריכות. הנה קטע קטן מהשאלה: "ועוד יום אחד ראש השנה למה יעשה שנים, והתורה אמרה אחד, וכשאתה מונה ליום הכפורים אי אתה מונה אלא מן הראשון. ועוד עשו לו רבותינו מעלה ואמרו שני ימים של ראש השנה קדושה אחת, ואמר אדונינו כי בני ישראל תופסין ראש השנה שני ימים, ואנו רואין עד עתה אין תופסין אלא יום אחד. יפרש לנו אדוננו ברוב חוכמתו כל אלו הספקות, ואיך יהיה תוספת על הכתוב, ויבאר היטב כל אלה הספקות." בתשובתו שמשתרעת על כמה דפים משיב הרב שהראשונים (הכוונה לקדמונים) חגגו בארץ יומיים, וכן גם עלינו לעשות" ... ואשר אמרנו בעבור בני ארץ ישראל בימים טובים של ראש השנה, כך אמרנו בדין הוא שיעשו כראשונים, ולא ישנו ממנהג אבותיהם נוחי נפש.." (מתוך "תשובות הגאונים" שהעתיק מתוך כתב יד יעקב מוסאפיה) להבנתי הרב האיי גאון מפריד בין דין ראש השנה בבית הוועד לבין שאר המקומות שבארץ ישראל. "ובזמן שהחודש היוצא חסר צריכין לקדש את החודש הבא, אבל בזמן שהוא מלא אין צריכין לקדש את החודש הבא שא"א להיות יותר מל' יום. ומקום

הועד אין עושין ראש השנה אלא יום א'. אבל חוץ לתחום אותו מקום נוהגין שני ימים קודש ושולחים שלוחים לכח מקום באיזה יום קדשו ב"ד את החודש".

כפי שצינתי לעיל, גם הרי"ף מחזיק שיש לחגוג את ראש השנה בא"י יומיים "ושמעין מיהא דבני א"י צריכי למעבד שני ימים טובים של ראש השנה" (ביצה ב' ע"ב מדפי הרי"ף). וכן הרמב"ם "הואיל והיו עושין אותו שני ימים, ואפילו בזמן הראיה התקינו שיהו עושין אפילו בני ארץ ישראל אותו תמיד שני ימים, בזמן הזה שקובעין על החשבון" (קידוש החודש פרק ה' הלכה ח'). כך גם ברור מתוך המשנה ברורה בעניין ביצה שנולדה ביום טוב: "של ראש השנה מפני ששני הימים הם קודש וכיום אחד ארוך הם חשובים" (הלכות יום טוב, סימן תקי"ג סעיף ה).

ראוי לציין שיש שחלקו על הדין לעשות שני ימים. רבינו חננאל (955 עד 1055 - איטליה) בפירושו לביצה כותב: "ש"מ שאפילו בני א"י צריכים להיות עושין ר"ה שני ימים". "צריכים" - משמע שאינם עושים. כנראה בתקופתו היו נוהגים לחגוג ר"ה יום אחד בלבד.

הרי"ף בריש ביצה, כותב: "ושמעין מהא דבני ארץ ישראל צריכי למעבד שני ימים של ר"ה". הרא"ש (שם) מצטט את דברי הרי"ף ומוסיף: ורבינו אפרים תלמידו נחלק עליו, וכתב דהני מילי בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, אבל עכשיו שאנו סומכין על סוד העיבור, חזר כל ארץ ישראל להיות בית הוועד, שאין להן ספק בקדושת היום, ואין להם לשמור אלא יום אחד".

בעל המאור (זרחיה הלוי, הרז"ה, פרובנס שבצרפת 1115 עד 1186) חולק על הרי"ף וכותב: "בדורות הללו מאחר שהותקן סדר העיבור ע"פ המנהג שנהוג בדינו, הרי חזרה כל א"י להיות כבית הוועד שאין להם ספק בקדושת היום ואינן חייבין לשמור כי אם יום אחד בין בר"ה בין בשאר ימים טובים, וכן נהגו לעשות בא"י כל הדורות שהיו לפנינו, עד עתה חדשים מקרוב באו לשם מחכמי פרובינציאה והנהיגום לעשות שני ימים טובים בר"ה על פי הלכות הרי"ף".

הרמב"ן חולק על בעל המאור ומסכים עם הרי"ף. הוא מודע למנהג שהיה קיים בזמנו בארץ ישראל, לחגוג את ר"ה יום אחד בלבד: "ואשר אמרו בעבור בני ארץ ישראל בדורות שלפנינו, אינה טענה, לפי שגלינו גלות שלמה ובעונותינו לא נשאר בארץ בימים ההם אלא מעטים, ואינן בני תורה, בנדנד אחר נדנד וטלטול אחר טלטול, והוחלף להם בשאר ימים [טובים]". (מלחמת ה')

הנה, כפי שצויין לעיל בתקופה זו הין שנים מסוימות שחגגו בארץ את ראש השנה יום אחד בלבד, וכנראה בהשפעת חכמי פרובנס (שבצרפת), עברו לחגוג שני ימים. על פי בעל המאור – לא כדין, ועל פי אחרים כפי ציינתי לעיל, כך הוא הדין.

שנה טובה,

אהרן